

Th.C.P. Melman & G.H.M. Buitink

Natuurbeheer door agrariërs: van stiefkind naar troeteldier?

Gaat het wel goed met de natuur in landbouwgebieden? De intensiveringen in de landbouw hebben in de afgelopen decennia hun sporen nagelaten in natuurlijk Nederland. Heden ten dage dienen zich nieuwe bedreigingen aan. Een voorbeeld hiervan is de mestinjectie. De maatschappelijke druk om tegen deze invloeden op te treden is groot. Natuurbeschermingsorganisaties (daarin bijgestaan door de overheid) spannen zich tot het uiterste in voor het behoud van natuur en landschap: alleen echter kunnen ze de ontwikkelingen niet keren. De laatste jaren dient zich hulp aan van agrarische zijde. Landbouwers presenteren zich in toenemende mate als mogelijke natuurbeheerders. In dit artikel geven we een overzicht van de stand van zaken en van de ontwikkelingen die zich voordoen.

Relatienota

De publikatie van de Relatienota in 1975 betekende de start van rijksinspanning ten behoeve van agrarisch natuurbeheer in Nederland. In deze nota werd enerzijds de natuur- (en landschaps-)waarde erkend die agrarische activiteiten met zich hadden meegebracht. Anderzijds werd vastgesteld dat de intensivering van de bedrijfsvoering deze waarde sterk in het nauw bracht. De bedoeling was om in zgn. beheersgebieden agrariërs op basis van vrijwilligheid in de gelegenheid te stellen vorm te geven aan natuurbeheer op hun bedrijf en om ze daarvoor financieel 'schadeloos' te stellen. Daar waar dit niet meer inpasbaar werd geacht in de moderne bedrijfsvoering, werd reservaatvorming nagestreefd. Deze reservaatgebieden worden aangekocht en overgedragen aan een terreinbeherende organisatie (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de provinciale landshappen). Uit het tijdsverloop tussen publikatie van de Relatienota en het van kracht worden van de regeling (1975-1981) blijkt wel dat het heel wat inspanning heeft gekost om tot een regeling te komen, waarin zowel de agrariërs als de natuurbescherming vertrouwen hadden. De Relatienota heeft uiteindelijk betrekking op 200.000 ha. Hiervan is 100.000 ha beheersgebied en 100.000 ha reservaatgebied. Het leeuwedeel hiervan ligt binnen de Ecologische Hoofdstructuur.

Begrenzingsen

Het uitzoeken van gebieden waar de Relatienota wordt toegepast, is geen sinecure

gebleken. Van natuurzijde wenst men voldoende zekerheid dat natuurbeheer er echt zin heeft, nu en in de toekomst (b.v. geen ontwateringsplannen die de natuureffectiviteit ondermijnen). Van landbouwzijde waakt men ervoor dat gebieden waar de produktie optimaal bedreven wordt, buiten de begrenzing blijven. In de optiek van de landbouwer bergt de begrenzing volgens de Relatienota in zich dat planologisch ook allerlei beperkingen worden opgelegd. Het is deze zogenaamde schaduwwerking van de Relatienota die keer op keer tot discussie leidt. Op dit moment is er van de beschikbare 200.000 ha ruim 100.000 ha begrensd. De bedoeling is dat de begrenzingen eind 1998 kunnen worden afgerond (CBL, 1994a).

Beheersovereenkomsten

Ondernemers met grond in beheersgebieden kunnen met de overheid een beheersovereenkomst sluiten. Zij kunnen daarbij kiezen uit een scala van mogelijkheden: passief beheer (met dit beheer blijven de percelenstructuur, de detailontwatering en het reliëf ongemoeid), licht beheer (zonder uitgestelde maai/weidedatum met bescheiden natuureffect) of zwaar beheer (met uitgestelde maai/weidedatum, met sterk positief natuureffect). Ook beheer van landschapselementen (heggen, houtwallen en poelen) behoort tot de mogelijkheden. Overeenkomsten kunnen perceeldekkend zijn of alleen betrekking hebben op de perceelranden. Voor de deelname aan overeenkomsten ontvangt de boer een beheersvergoeding die de

gederfde inkomsten compenseert. Deze loopt uiteen van circa f 110,- per ha voor licht beheer tot circa f 1.360,- per ha voor zwaar beheer. De eerste overeenkomsten werden in 1981 gesloten. Aanvankelijk was er sprake van een matige belangstelling (groei circa 1.000 ha per jaar). De laatste jaren is het tempo aanmerkelijk toegenomen tot circa 5.000 ha per jaar. Het totaal aan overeenkomsten bedroeg op 31 juli 1994 circa 33.000 ha. Hierbij zijn ruim 4.500 agrarische ondernemers betrokken. Daarmee worden de aangeboden mogelijkheden voor bijna 40% benut (CBL, 1994b). Gezien het vrijwillige karakter van de regeling kan dit als bevredigend worden aangemerkt. Nu kan de kwaliteit, de zwaarte van de overeenkomsten, vanuit natuuroogpunt nog worden verbeterd: iets minder dan de helft van de overeenkomsten heeft betrekking op het zware, meest effectieve beheer. Opvallend is dat de laatste jaren het aandeel passief/licht beheer toe is genomen (CBL, 1994a). Dit gegeven is in 1993 mede aanleiding geweest voor een grondige evaluatie van de beheersregelingen (CBL, 1993).

Evaluatie

Bij deze evaluatie wordt gebruik gemaakt van de resultaten van natuurwetenschap-

De erfbeplanting bij deze boerderij in Echteld/Lienden is ca 18 jaar oud en aangelegd in het kader van een beheersovereenkomst (foto: Landinrichtingsdienst Utrecht).

pelijk onderzoek. Naar aanleiding van de meest recente evaluatie is een aantal wijzigingen aangebracht.

1. Bevestigd is dat het zware beheer en het randenbeheer het meest effectief zijn. Het lichte, perceeldekkende beheer is veel minder effectief. Daarom is besloten deze lichte beheersvormen niet langer aan te bieden. Tegelijkertijd is het aanbod aan zware beheerspakketten uitgebreid (waarin o.a. geen bemesting) en heeft het randenbeheer een meer prominente plaats gekregen.

2. Om het zware beheer te stimuleren is besloten het extra te vergoeden: bovenop het compenserende bedrag wordt 15% extra betaald. Met dit bedrag wordt een extra inspanning vergoed voor het management en de bedrijfsrisico's die beheersovereenkomsten met zich mee kunnen brengen. Hiermee kan agrarisch natuurbeheer meer het karakter krijgen van wezenlijk onderdeel van de bedrijfsvoering, waaraan inkomen kan worden ontleend.

3. De verplichte minimale deelnameduur van 5 jaar wordt teruggebracht naar 1 jaar. Deze maatregel staat schijnbaar haaks op één van de kritiekpunten vanuit natuurbescherming: de vrijwilligheid van beheersregelingen, vaak aangeduid als vrijblijvendheid. Met name de mogelijk-

heid om na vijf jaar op te houden (binnenkort dus na één jaar!) wordt als onlogisch beschouwd. Natuurbeheer wordt immers pas effectief wanneer het op dezelfde manier voldoende lang wordt gevoerd. Daarbij denkt men eerder aan tientallen jaren (liefst eeuwen) dan aan vijf, laat staan één jaar!

De betekenis van deze wijziging kan worden geïllustreerd aan de omgekeerde situatie. Stel dat de ondernemer verplicht wordt 30 jaar mee te doen. Slechts zeer weinigen zullen dan meedoen. En als het bij diegene die meedoet om welke reden dan ook slecht bevalt, zal het tot frustratie leiden; hij zal zeker ophouden na de contractperiode. Deze antireclame zal de deelname van anderen sterk remmen. Door de minimale deelnameduur tot één jaar terug te brengen wordt verwacht dat de deelnamedrempel belangrijk lager is, terwijl de duur van de overeenkomsten niet wezenlijk anders zal zijn dan nu (nu zegt 1% à 3% de overeenkomst op). Deze verwachting is gebaseerd op praktijkervaringen die bij het sluiten van overeenkomsten zijn opgedaan. Per saldo wordt daarom verwacht, dat deze wijziging zal leiden tot een hogere deelname en dus tot een betere werking van de Relatienota.

Overigens is van vrijblijvendheid

geen sprake: elk jaar wordt eenderde tot de helft van alle overeenkomsten op naleving gecontroleerd. Worden er overtredingen geconstateerd, dan worden passende maatregelen getroffen. Het aantal overtredingen is overigens gering: in 1993 ongeveer 2% van het aantal overeenkomsten (CBL, 1994a).

4. Het komt onder verpachters nogal eens voor dat ze niet aan beheersovereenkomsten willen meewerken uit angst voor verwaarlozing en daardoor waardedaling van hun grond. Nu zijn overeenkomsten minder ingrijpend dan zij zich kennelijk voorstellen: waardedaling door overeenkomsten is dan ook nog nergens vastgesteld. Omdat er bovendien juridisch geen noodzaak is dat verpachters toestemming verlenen, is deze verplichting uit de regeling verwijderd en zijn de mogelijkheden voor het sluiten van een overeenkomst vergroot.

Nieuwe ontwikkelingen ten aanzien van natuurbeheer door agrariërs

De uitvoeringspraktijk van de beheersregelingen, met name het overleg met boeren en het sluiten van beheersovereenkomsten, heeft geleerd dat de deelname aan agrarisch natuurbeheer pas dan optimaal wordt, indien zoveel als mogelijk rekening wordt gehouden met de situatie

Fig. 1. Het effect van beheersovereenkomsten op weidevogelpopulaties in Zeeland (Uitgedrukt in aantallen weidevogels per 100 ha)

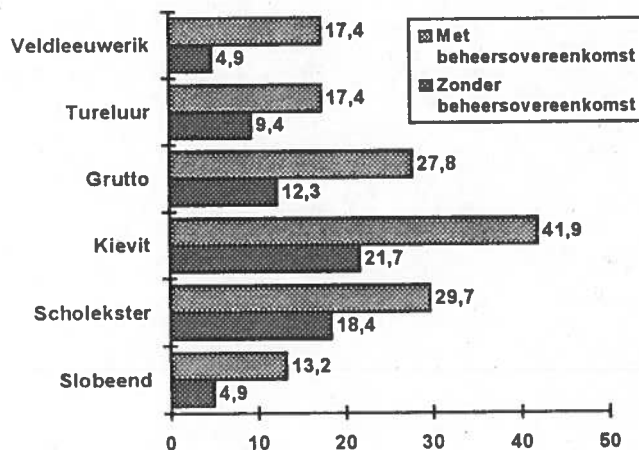
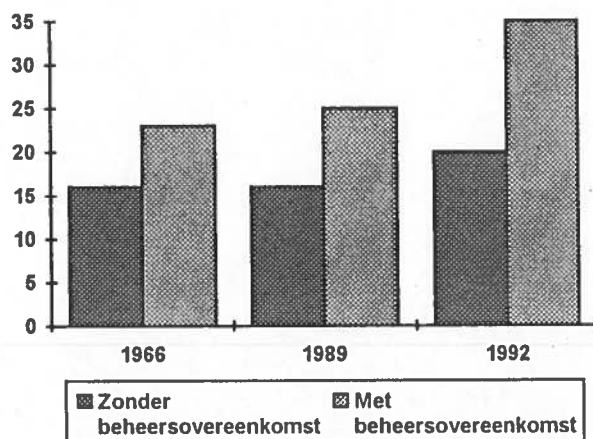

Fig. 2. Aantal broedparen van de Grutto op Terschelling per 100 ha

en wensen van de boeren. De Relatienota biedt voldoende ruimte om veranderingen aan te brengen in de huidige beheersregelingen. Uiteraard mag de intentie om zoveel mogelijk met de wensen van de boeren rekening te houden niet ten koste gaan van het te bereiken natuur- (en landschaps-) doel: daar is het immers allemaal om te doen! Bovendien is bescherming van weidevogels nu extra van belang geworden, omdat de verplichte emissiearme mestaanwending (zware machines die het overgrote deel van de aanwezige legfels beschadigen) een extra bedreiging vormt.

Gebleken is dat er vooral behoefte is aan meer flexibiliteit en aan mogelijkheden voor gebiedsgerichte uitwerking. Teneinde na te gaan in hoeverre op deze wensen kan worden ingespeeld wordt er op dit moment een tweetal experimenten uitgevoerd: het perceelsrandenexperiment en het zgn. 'ruime-jas' experiment.

Perceelsrandenexperiment

Natuurgericht perceelsrandenbeheer is effectief en goed inpasbaar in de moderne bedrijfsvoering. Dit blijkt uit verschillende onderzoeken (Melman & Van Strien, 1993; De Snoo, 1993; Boatman, 1994). Het is daarom een aantrekkelijke vorm van agrarisch natuurbeheer.

In het in 1992 door de Directie Beheer Landbouwgronden (DBL) en diverse provincies gestarte randenexperiment (Melman, 1993) wordt onder meer antwoord gezocht op de volgende vragen:

1. biedt het perspectief om in bepaalde gebieden alleen overeenkomsten te sluiten voor perceelsranden;
2. is een systeem van beloning naar resultaat te operationaliseren in perceelsranden.

De impact van de eerste vraag is tweeledig. In de eerste plaats zou exclusief randenbeheer voor agrariërs minder ingrijpend kunnen zijn dan perceelsbeheer. In

de tweede plaats kan hiermee in gebieden waar de ecologische ambities alleen de randen betreffen, veel zuiniger met de relatiemateriaal worden omgegaan; randen vormen doorgaans namelijk slechts 5-10% van de totale oppervlakte.

Het beproeven van het concept van resultaatbeloning vloeit voort uit initiatieven zoals die door het CLM (Terwan, 1992) en de RUL (Twisk et al., 1993) zijn ontwikkeld. Hierbij wordt verondersteld dat boeren meer als ondernemer worden aangesproken en sterker tot deelname worden gemotiveerd, indien de betaling wordt gekoppeld aan (positieve) resultaten en niet aan de geleverde inspanningen, zoals dat bij beheersovereenkomsten het geval is.

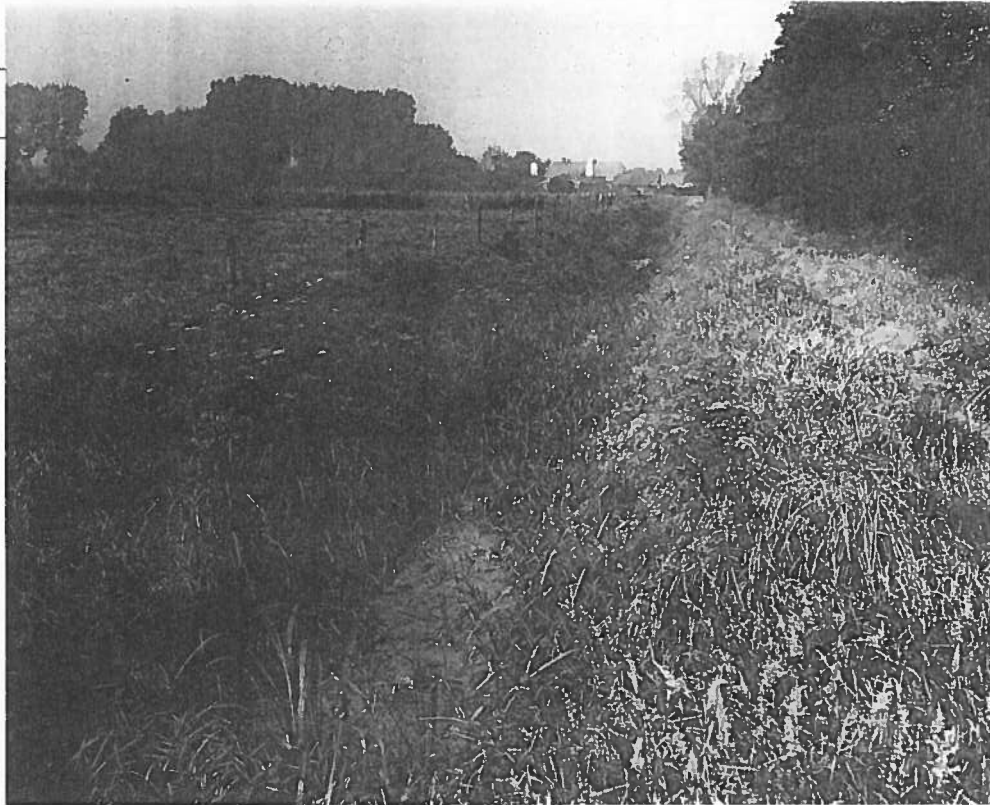
Het experiment loopt nu twee jaar, niet lang genoeg voor definitieve conclusies. Wel is de grote belangstelling van de agrarische wereld opmerkelijk om zelf het experiment te introduceren. Weliswaar heeft DBL in twee provincies zelf het initiatief genomen, maar in vijf provincies lag het zwaartepunt van het initiatief bij de agrariërs.

'Ruime-jas' experiment

Hiervoor is reeds aangegeven dat boeren bij begrenzing als beheersgebied planologische schaduwwerking vrezen. Om dit te vermijden is van landbouwzijde ruimte gevraagd voor zgn. 'ruime-jas' begrenzing. Dit houdt in dat beheersovereenkomsten in een ruim gebied worden aangeboden, bijvoorbeeld 3000 ha overeenkomsten in een gebied van 30.000 ha. Wanneer de 3000 ha op zijn, stopt de mogelijkheid op nieuwe overeenkomsten. Deze ruime wijze van begrenzen zou het risico op de vermeende planologische schaduwwerking sterk verminderen. Het is immers moeilijker om planologisch beleid te koppelen aan een ruim begrensd gebied dan aan een één op één begrensd gebied.

Het natuureffect van ruime-jas overeenkomsten behoeft wel aandacht. De overeenkomsten zullen per definitie een meer versnipperde ligging hebben. Verwacht wordt dat dit geen groot bezwaar is wanneer ze betrekking hebben op weidevogels en op perceelsranden (botanisch beheer). Dit bezwaar wordt nog verder verminderd, wanneer bij het sluiten van overeenkomsten wordt bekeken of overeenkomsten zinvol zijn. Vanuit deze benadering zal de 'ruime-jas begrenzing' in vier provincies worden uitgetoetst (Friesland, Overijssel, Utrecht en Noord-Holland). Afhankelijk van de ervaringen

Een voorbeeld van het effect van perceelsrandenbeheer nabij Groesbeek (foto: Landinrichtingsdienst Utrecht).

zal worden gezien in hoeverre deze benadering tot een reguliere werkwijze kan worden.

Onbetaald weidevogelbeheer

Het vrijwillige, onbetaalde weidevogelbeheer heeft een omvangrijke vlucht genomen en heeft landelijk op ruim 100.000 ha betrekking. Na een lange periode van onzekerheid over de effectiviteit ervan (o.a. verhoogd risico op predatie, trefkans van pullen bij het maaien) komen er steeds meer aanwijzingen dat nestbescherming een positieve bijdrage levert aan de populaties (Terwan et al., 1994). Mede naar aanleiding van deze ervaringen heeft het Ministerie van LNV besloten een bijdrage te leveren aan de organisatie van de vrijwilligers. Voor een periode van vijf jaar zijn een landelijke coördinator en diverse provinciale coördinatoren aangesteld. Deze hebben als hoofdtak de coördinatie van vrijwilligers. Het is de bedoeling dat de provincies deze taak geleidelijk aan van het rijk overnemen. De participatie van het rijk bij deze vorm van weidevogelbescherming is een veelbetekenend signaal, omdat daarmee vorm wordt gegeven aan de bescherming van natuur en landschap buiten de Ecologische Hoofdstructuur.

Natuurcoöperaties

Sinds enkele jaren wordt vanuit de agrariërs op meer georganiseerde wijze aandacht gegeven aan natuur- en landschapsbeheer. Dergelijke organisaties worden wel aangeduid als natuurcoöperaties. Door Hees et al. (1994) worden er in totaal 25 beschreven; onder andere in Lânsmear en Achtkarspelen (Friesland) en in de Vijfheerenlanden/Alblasserwaard (Zuid-Holland). Dergelijke groepen richten zich op de markt van natuur- en landschapsbeleid. Enerzijds doen ze dit door op de markt produkten aan te bieden die meerwaarde hebben voor natuur en/of landschap. Voor bijvoorbeeld 'Veenweidekaas' houdt dit in dat ze afkomstig is van bedrijven waar aan bescherming van weidevogels wordt gedaan en waar slootkanalen natuurgericht worden beheerd. Anderzijds probeert men als organisatie de beschikbare regelingen voor financiering van natuur- en landschapsbeheer zo

goed mogelijk te benutten. Dit kan bijvoorbeeld door als organisatie (en later mogelijk met afzonderlijke ondernemers) met de overheid een overeenkomst voor houtwallenbeheer te sluiten. Met deze werkwijze is op lokaal niveau wellicht meer maatwerk mogelijk ten aanzien van de te stellen voorwaarden en is het aanhouden van een landelijk, star sjabloon minder noodzakelijk.

Zeer recente initiatieven

Twee initiatieven van zeer recente datum zullen in het kader van dit artikel niet uitgebreid worden behandeld, toch dienen ze niet onvermeld te blijven.

In de eerste plaats betreft het het initiatief van landbouwzijde om boeren(-organisaties) meer structureel te betrekken bij het beheer van reservaten. De gedachte hierbij is dat een groot aantal reservaten een beheer vraagt dat weliswaar niet inpasbaar is als integraal onderdeel van de bedrijfsvoering doch goed is uit te voeren in aanvulling op de bestaande bedrijfsvoering. Gedacht wordt hierbij aan het zeer extensief beweiden en het eenmalig maaien en laat in het jaar van de reservaten.

Het andere initiatief betreft een nieuwe gebiedscategorie: de waardevolle cultuurlandschappen. In deze gebieden bestaat het voornemen om instrumenten ten behoeve van landbouw, natuur, landschap en recreatie in samenhang in te zetten. Hier wordt duurzaamheid van de agrarische bedrijfsvoering nagestreefd, juist met het oog op het voortbestaan van de daaraan verbonden waarden van natuur, landschap en recreatie.

Provinciale inspanningen voor landschapsonderhoud

Naast de inspanningen van de rijksoverheid spant ook elke provincie zich afzonderlijk in voor het onderhoud en de ontwikkeling van landschap. Deze inspanningen maken het onder andere mogelijk landbouwers in landschappelijk waardevolle gebieden te stimuleren tot het onderhoud van de landschapselementen op hun bedrijf. Ook zijn in een aantal provincies nog regelingen van toepassing gericht op natuurbehoud door boeren. Deze regelingen zijn overwegend van toepassing buiten de Ecologische Hoofdstructuur en vormen als zodanig een uitstekende aanvulling op het rijksinstrumentarium.

Ecologische en biologisch-dynamische landbouw

De ecologische en biologisch-dynamische landbouw worden gekenmerkt door een lage input van meststoffen en bestrijdingsmiddelen en bieden daarmee in beginsel kansen voor natuur op het bedrijf. Dit is evenwel niet per definitie het geval: ook in deze bedrijven is de voedingswaarde van het gewas belangrijk en wordt onkruid bestreden (door middel van zaadselectie, mechanisch of met branders), weliswaar minder milieubelastend maar even effectief/desastreus voor het onkruid en het bodemleven. Het bevorderen van natuur is dan ook vooral aan de orde wanneer er gerichte aandacht voor is.

Uit verschillende inventarisaties blijkt dat de kruidenrijkdom op deze bedrijven aanzienlijk is (Smeding & Van Kroesveld,

1994), vaak groter dan die op andere bedrijven. De mogelijkheden voor natuur zijn er dus inderdaad gunstig. De betekenis voor de natuur wordt ook bepaald door de omvang van het areaal. Deze maakt een opmerkelijke groei door (tussen 1989 en 1993 een groei van 4.000 ha tot ruim 10.000 ha), maar het totale aandeel in Nederland is nog bescheiden (5% van het totale landbouwareaal).

Deze bedrijfsvormen worden vanwege milieu-optiek beleidsmatig ondersteund. In de eerste plaats vanuit EU-beleid. Daarnaast kunnen deze bedrijven, wanneer ze in relatiengebieden liggen, de beheersovereenkomsten sluiten. Vanwege de berekeningssystematiek zullen de beheersvergoedingen voor deze bedrijven wat gunstiger zijn dan voor de reguliere landbouwbedrijven.

Conclusies

- De Relatienota vormde de start van de rijksinspanning op het gebied van agrarisch natuurbeheer.

- De uitvoeringspraktijk met betrekking tot beheersregelingen beslaat nu een periode van bijna 15 jaar. Ondanks deze lange periode is de gedachte van agrarisch natuurbeheer anno 1994 nog steeds springlevend. Niet alleen wordt het bestaande instrumentarium met toenemend succes toegepast, ook worden in toenemende mate nieuwe initiatieven ontwikkeld op het gebied van agrarisch natuurbeheer.

- De Relatienota vormt een ruim kader voor diverse vormen van agrarisch natuurbeheer welke gemeenschappelijk hebben dat boeren een vergoeding krijgen voor hun inspanningen ten behoeve van natuur en landschap. Als zodanig biedt de nota een goede basis om de initiatieven uit de praktijk te volgen (zie experimenten).

- Aanvullingen op het Relatienota-instrumentarium zijn zeker zinvol. Met name de onbetaalde bescherming van natuur en landschap (natuurbasiskwaliteit en alternatieve vormen van landbouw) kunnen een vruchtbare aanvulling betekenen van beheersregelingen.

- De toenemende rol van de boer bij het beheer van natuur en landschap vormt op zichzelf een goede aanvulling op het beheer van reservaten en natuurontwikkelingsgebieden door professionele organisaties. Hierbij behoeft van concurrentie geen sprake te zijn. Veeleer kan hier sprake zijn van een symbiose.

Tenslotte

Tenminste sinds 1975 is het agrarisch natuurbeheer onderwerp van discussie. De opinie over de betekenis ervan voor het natuurbehoud wisselt en is ook nu nog aan verandering onderhevig, ook binnen de sectoren zelf. De natuurbeschermingsorganisaties twijfelen of de boer wel in staat is tot natuurbeheer. Landbouw heeft natuurbeheer lange tijd als een bedrijfsvreemd element gezien. Bovendien heeft ze argwaan of de in het begin als vrijwillige, weliswaar betaalde, bijdrage aan natuur en landschap in de toekomst niet zal worden verplicht. Kortom voor beide sectoren is agrarisch natuurbeheer een stiefkind geweest.

Hierin komt verandering. Het beleid is meer dan voorheen op zoek naar de meest goedkope/effectieve vormen van natuurbeheer. Als landbouw hierin een rol kan spelen, komt ze daarvoor ook in aanmerking. De boeren, mede op het spoor gezet door de slechter wordende vooruitzichten in de produktielandbouw, raken sterker geïnteresseerd in natuur- en landschapsbeheer. Binnen de terreinbeheerende natuurbeschermingsorganisaties groeit de opvatting dat boeren goed zijn uitgerust voor bepaalde, niet al te kritische beheersvormen. Er is dus grond voor de opvatting dat het agrarisch natuurbeheer van stiefkind uitgroeit tot troeteldier.

Literatuur

Boatman, N. (Ed.), 1994. Field margins: integrating agriculture and conservation. Proceedings of a symposium held at the University of Warwick, Coventry, april 1994. BCPC Monograph no. 58. CBL (Commissie Beheer Landbouwgronden), 1993. Evaluatie van de Regeling beheersovereenkomsten. Advies aan de Staatssecretaris van LNV d.d. 6 oktober 1993; publicatie B 93-10952. CBL, Utrecht.

CBL (Commissie Beheer Landbouwgronden), 1994a. Evaluatieverslag beheersregelingen 1993. CBL, Utrecht.

CBL (Commissie Beheer Landbouwgronden), 1994b. Jaarverslag Bureau Beheer Landbouwgronden 1993. CBL, Utrecht.

Hees, E., H. Renting & S. de Rooij, 1994.

Naar locale zelfregulering: samenwerkingsverbanden voor integratie van landbouw, milieu, natuur en landschap. LU Wageningen.

Melman, Th.C.P., 1993. Randenexperiment DBL/provincies. Efficiënt omgaan met relati-notahectares en toetsing nieuw betalingsconcept. Landinrichting 33 (5): 29-32.

Melman, Th.C.P. & A.J. van Strien, 1993. Ditch banks as a conservation focus in intensively exploited peat farmland. In: Opdam & Vos

(Eds), *Landscape ecology of a stressed environment*: 122 - 141. Chapman & Hall, Londen.

Smeding, F. & F. van Kroesveld, 1994. Een definitie voor natuur op biologische bedrijven. *Ekoland* 4: 12-13.

Snoo, G.R. de, 1993. Onbespoten akkerranden in de Haarlemmermeerpolder. *Landinrichting* 33 (4): 31-34.

Terwan, P., 1992. Boeren met natuur. Een verkenning van kansen voor natuur op landbouwbedrijven. CLM, Utrecht.

Terwan, P., A. Guldmond & M. Sosa Romero, 1994. Weidevogels, graslandgebruik en waterpeilen. *Landinrichting* 34 (3): 28-33.

Twisk, W., M. Kruk & H.J. de Graaf, 1993. Natuurproductiebetaling voor slootkantevegetaties. *Landinrichting* 33 (5): 27-33.

Summary

Nature conservation by agriculture: from pariah to pet?

Nature conservation is considered to be out of character to modern agriculture. Indeed, farmers held back to enter conservational programmes. Main reasons for their resistance were the contrariety to the production goal and doubt of the voluntariness and the non-flexibility of the programmes. Nevertheless, nowadays the interest of farmers for practising nature conservation is increasing. Reasons for this are fading prospects in high production business and growing real sympathy for nature conservation.

Several initiatives are taken to stimulate the farmers' interest for conservation. Some of these are described in this article. Main characteristics of these initiatives are: maximising flexibility and fitting in normal conduct of business. This concerns enlarging the scope of participation forms (varying from margins to field-wide management) and introducing a new payment concept (payment for real results only). A recent feature is the founding of nature conservation co-operations by farmers. These co-operations try to evolve conservation activities to serious sources of income. Cost-profit ratio and continuity have to be main check-points in the development of nature conservation by agriculture. Comparison with the achievements of traditional conservation bodies is relevant. A circumstantial benefit of nature conservation by farmers is a solid encourage to society.

Dr. Th. C.P. Melman
Landinrichtingsdienst Haarlem
Postbus 3005
2001 DA Haarlem

Ing. G.H.M. Buitink
Directie Beheer Landbouwgronden Utrecht
Postbus 20022
3502 LA Utrecht